

10. Law on National and Community Service. United States Congress, 1990. URL: https://www.nationalservice.gov/sites/default/files/page/Service_Act_09_11_13.pdf
11. Sosa Rolón J. A. Resourcebook for the development of Service-Learning projects / contribuciones de Candelaria Ferrara; coordinación general de Luz Mariela Avruj; editado por María Ana Buján. – 1a ed. – Ciudad Autónoma de Buenos Aires: CLAYSS, 2020. 63 p.
12. Tapia M., Mallea M. Service-Learning in Argentina. Service Enquiry: Service in the 21st Century. First edition. / Perold, H, Stroud, S and Sherraden, M (eds). Johannesburg: Global Service Institute and Volunteer and Service Enquiry Southern Africa, 2003. PP. 203–215.

REFERENCES

1. Vynnyczkyj M. Ukrayini potribno vidijty vid konceptu nacionalnogo universytetu. [Ukraine needs to move away from the concept of a national university] The Ukrainians. Available at: <https://theukrainians.org/mykhailo-vynnytskyi/> (accessed 14.12.2019)
2. Ali H. O., Rahman A. A, Abidin W. Z. Service Learning: An Investigation into its Viability as a Strategy to Achieve Institutional Goals. Procedia - Social and Behavioral Sciences. 2012. Vol. 56. PP. 388–395. Doi: 10.1016/j.sbspro.2012.09.667
3. Brozmanová G. A., Kubelaková M. Service-learning and development of social and personal responsibility. IV JIAS Jornada de investigadores sobre aprendizaje-servicio. Buenos Aires, 2017, PP. 82–88.
4. Bringle R. G., Hatcher J. A. A Service-Learning Curriculum for Faculty. Michigan Journal of Community Service Learning. 1995. Vol. 2. pp. 112 - 122. URL: <https://quod.lib.umich.edu/m/mjcs/3239521.0002.111?rgn=main;view=fulltext> (accessed 10.04.2020)
5. CLAYSS. Available at: <http://www.clayss.org/english/index.html> (accessed 10.04.2020)
6. European Observatory of Service-Learning in Higher Education. Available at: <https://www.eoslhe.eu/> (accessed 12.04.2020)
7. Furco A. The Engaged Campus: Toward a Comprehensive Approach to Public Engagement. British Journal of Educational Studies. 2010. 58:4, 375-390, Doi: 10.1080/00071005.2010.527656.
8. John Cabot University. Service Learning Combining Fieldwork and Education for the Humanitarian Field. Available at: <https://www.johncabot.edu/continuing-education/service-learning/default.aspx> (accessed:15.12.2019)
9. Mc Clam T., Diambra J. F., Burton B., Fuss A., Fudge D. An Analysis of a Service-Learning Project: Students' Expectations, Concerns, and Reflections. Journal of Experiential Education. 2008. Vol. 30, № 3. PP. 236–249. Available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.956.193&rep=rep1&type=pdf> (accessed: 10.04. 2020).
10. Law on National and Community Service. United States Congress, 1990. Available at: https://www.nationalservice.gov/sites/default/files/page/Service_Act_09_11_13.pdf (accessed: 21.12. 2019).
11. Sosa Rolón J. A. Resourcebook for the development of Service-Learning projects / contribuciones de Candelaria Ferrara; coordinación general de Luz Mariela Avruj; editado por María Ana Buján. – 1a ed. – Ciudad Autónoma de Buenos Aires: CLAYSS, 2020. 63 p
12. Tapia M., Mallea M. Service-Learning in Argentina. Service Enquiry: Service in the 21st Century. First edition. / Perold, H, Stroud, S and Sherraden, M (eds). Johannesburg: Global Service Institute and Volunteer and Service Enquiry Southern Africa, 2003. PP. 203–215.

УДК 378.046-021.68:796:335

DOI 10.25128/2415-3605.20.2.12

ОЛЕКСАНДР ВЕРІТОВ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3793-3010>
ffftb@gmail.com

кандидат наук з фізичного виховання і спорту
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Відзначено, що актуальність обраної теми дослідження зумовлена тим, що сучасні соціально-економічні реалії вимагають від фахівців галузі фізичної культури і спорту готовності до самореалізації професійного потенціалу в умовах ринкової економіки, а це передбачає отримання певних знань і вмінь із

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

започаткування й розвитку власної справи. Метою статті є педагогічне конструювання форм і методів навчання у межах дисциплін, що забезпечують формування у майбутніх бакалаврів з фізичної культури і спорту підприємницького мислення. Для досягнення зазначеної мети використовувались абстрактно-логічний і системно-структурний методи дослідження. Дисциплінами, що забезпечують формування у здобувачів вищої освіти підприємницького мислення визначено «Підприємництво у фізичній культурі і спорті» і змістовний модуль «Стартапи у галузі» дисципліни «Інноваційні технології спортивного тренування та фізичної культури». Запропоновано форми і методи організації навчального процесу: традиційні лекції, лекції-прес-конференції, лекції-презентації, «круглий стіл», ділові ігри, метод проблемного навчання, робота у малих групах та метод індивідуальної роботи. Зазначені педагогічні умови формування підприємницького мислення сприяють створенню й закріпленню у студентів певних образів-зразків успішних бізнес-проектів у галузі, набуттю навичок самоаналізу підприємницького мислення з використанням відповідних діагностичних методик, створюють умови для творчого спілкування викладача з аудиторією, співтворчості, емоційної взаємодії, а також активізують самостійну пізнавальну діяльність студентів, спонукають їх до пошукової та дослідницької діяльності.

Ключові слова: підприємницьке мислення, підприємницька культура, форми і методи навчання, вибіркова навчальна дисципліна, підприємництво у фізичній культурі і спорті.

АЛЕКСАНДР ВЕРИТОВ

кандидат наук по физическому воспитанию и спорту
Запорожский национальный университет
ул. Жуковского, 66, г. Запорожье

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО МЫШЛЕНИЯ У СОИСКАТЕЛЕЙ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Указано, что актуальность темы исследования обусловлена тем, что современные социально-экономические реалии требуют от специалистов отрасли физической культуры и спорта готовности к самореализации профессионального потенциала в условиях рыночной экономики, а это предполагает получение определенных знаний и навыков по инициации и развитию собственного бизнеса. Целью статьи является педагогическое конструирование форм и методов обучения в рамках дисциплин, обеспечивающих формирование у будущих бакалавров по физической культуре и спорту предпринимательского мышления. Для достижения указанной цели применялись абстрактно-логический и системно-структурный методы исследования. Дисциплинами, которые обеспечивают формирование у студентов предпринимательского мышления, определены «Предпринимательство в физической культуре и спорте» и модуль «Стартапы в отрасли» дисциплины «Инновационные технологии спортивной тренировки и физической культуры». В качестве форм и методов организации учебного процесса предложены: традиционные лекции, лекции-пресс-конференции, лекции-презентации, «круглый стол», деловые игры, метод проблемного обучения, работа в малых группах, метод индивидуальной работы. Описанные педагогические условия формирования предпринимательского мышления способствуют созданию и закреплению у студентов определенных образов успешных бизнес-проектов в отрасли, приобретению навыков самоанализа предпринимательского мышления при помощи соответствующих диагностических методик, создают условия для творческого общения преподавателя с аудиторией, эмоционального взаимодействия, а также активизируют самостоятельную познавательную деятельность студентов, побуждают их к исследовательской деятельности.

Ключевые слова: предпринимательское мышление, предпринимательская культура, формы и методы обучения, вариативная учебная дисциплина, предпринимательство в физической культуре и спорте.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF ENTREPRENEURIAL THINKING OF HIGHER EDUCATION SEEKERS

The relevance of the chosen research topic is due to the fact that modern social and economic environment requires specialists in the area of physical culture and sports to be ready for self-realization of professional potential in terms of market economy, which requires certain knowledge and skills to start and develop their own business. The purpose of the article is to suggest the pedagogical construction of forms and methods of teaching within the disciplines which ensure the formation of entrepreneurial thinking of future bachelors in physical culture and sports. To achieve this goal, abstract-logical and system-structural research methods have been used. The author's concept of the process of formation of information and communication, economic and managerial components of entrepreneurial culture of future bachelors in physical culture and sports involves the implementation of preparatory, theoretical and practical stages. The formation of entrepreneurial culture at the preparatory stage is associated with the compulsory discipline "Information Technology in Physical Culture and Sports" (second semester). The theoretical stage involves mastering the study material of optional courses "Management in Physical Culture and Sports" (third semester), "Marketing of Physical Culture and Sports" (fourth semester), "Entrepreneurship in Physical Culture and Sports" (fifth semester), "Innovative technologies of sports training and physical culture" (sixth semester). The practical stage includes the preparation and defense of a course work and internships at enterprises that provide physical culture and health services. The disciplines ensuring the formation of entrepreneurship in higher education are defined as "Entrepreneurship in physical culture and sports" and the content module "Startups in the field" of the discipline "Innovative technologies of sports training and physical culture". The discipline "Entrepreneurship in Physical Culture and Sports" has four credits, each of which corresponds to a certain module. The following forms and methods of organization of educational process have been offered: traditional lectures, lectures-press conferences, lectures-presentations, a round table, business games, method of problem-based learning, work in small groups and a method of individual work. These pedagogical conditions for the development of entrepreneurial thinking contribute to the creation and consolidation of certain patterns of successful business projects in the field, the acquisition of skills of self-analysis of entrepreneurial thinking using appropriate diagnostic techniques, create conditions for creative communication with the audience, collaboration in the creation process, emotional interaction and activate students' independent cognitive activity, encourage them to perform search and research activities.

Keywords: *entrepreneurial thinking, entrepreneurial culture, forms and methods of teaching, optional discipline, entrepreneurship in physical culture and sports.*

Невисока готовність громадян до здійснення підприємницької діяльності і провідна роль системи освіти як найбільш сприятливого зовнішнього чинника у формуванні настрою до підприємництва зумовлюють необхідність глибшого розгляду змісту підприємницької освіти та формування підприємницької культури у закладах вищої освіти (ЗВО) України. Характерними особливостями вітчизняної підприємницької освіти нині є: відсутність моніторингу підприємницьких намірів і діяльності студентів, передумов створення нових підприємств майбутніми фахівцями та їх кар'єри у підприємстві, оцінювання діяльності ЗВО щодо підприємницької освіти студентів; неспроможність дисциплін підприємницької освіти, що включені до навчальних планів економічних та неекономічних спеціальностей, формувати підприємницькі компетенції студентів через безсистемність викладання навчального матеріалу і спрямування на підготовку не підприємців, а найманих працівників відповідного профілю; недостатнє використання педагогічних технологій практико орієнтованого навчання.

Сучасні соціально-економічні реалії вимагають від фахівців галузі фізичної культури і спорту готовності до самореалізації професійного потенціалу в умовах ринкової економіки, що передбачає отримання певних знань і вмінь щодо започаткування та розвитку власної справи, формування високої підприємницької культури і підприємницького мислення.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Питанням формування підприємницької культури приділяють увагу як українські, так і зарубіжні науковці. Так, аналізу формування підприємницької культури присвячені праці С. Білоус-Сергеевої [1], В. Деркача [2], І. Зінькової [4], В. Майковської [6] та ін. Феномен підприємницької культури у галузі фізичної культури і спорту розглядають: Ю. Дубревський [3], В. Лукашук [5], А. Молдаван [7] та ін. Однак, на нашу думку, у наукових публікаціях недостатньо приділено уваги саме педагогічним умовам формування і розвитку підприємницької культури здобувачів вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт».

Метою статті є педагогічне конструювання форм і методів навчання у межах дисциплін, що забезпечують формування у майбутніх бакалаврів з фізичної культури і спорту підприємницького мислення.

Під педагогічними умовами формування підприємницької культури майбутніх бакалаврів фізичної культури і спорту ми розуміємо спеціальні обставини, що сприяють набуттю здобувачами освіти певних особистісних і професійних якостей. Серед таких обставин провідну роль ми відводимо трансформації змісту освіти та використанню інноваційних форм і методів навчання.

Авторська концепція процесу формування підприємницької культури майбутніх бакалаврів з фізичної культури і спорту передбачає реалізацію підготовчого, теоретичного і практичного етапів. Формування підприємницької культури на підготовчому етапі асоційовано з нормативною дисципліною «Інформаційні технології у фізичній культурі і спорті» (другий семестр). Теоретичний етап передбачає засвоєння навчального матеріалу вибірково дисциплін «Менеджмент у фізичній культурі і спорті» (третій семестр), «Маркетинг фізичної культури і спорту» (четвертий семестр), «Підприємництво у фізичній культурі і спорті» (п'ятий семестр), «Інноваційні технології спортивного тренування та фізичної культури» (шостий семестр). Практичний етап включає підготовку і захист курсової роботи та проходження виробничої практики на підприємствах, що надають фізкультурно-оздоровчі послуги.

Формування підприємницького мислення, на нашу думку, відбувається під час вивчення дисципліни «Підприємництво у фізичній культурі і спорті», зміст і структура якої представлені у табл. 1.

Перша тема «Сутність підприємницької діяльності» передбачає проведення лекції, семінарського заняття і самостійну роботу студентів. Лекцію доцільно проводити у традиційному форматі з висвітленням таких питань: підприємництво як соціальна практика; історичний нарис розвитку підприємництва у галузі фізичної культури і спорту; термінологічне підґрунтя предметної галузі «Підприємництво»; характеристика підприємництва як діяльності, що спрямована на отримання прибутку при досягненні згоди між соціальними суб'єктами. Особливістю цієї лекції може бути наявність елементів інтерактивності. Так, студенти можуть ставити питання викладачеві, а також виступати з доповненнями та зразками із власного досвіду.

Семінарське заняття може мати формат «круглого столу», присвяченого закріпленню теоретичних знань при спілкуванні на тему «Сутність підприємницької діяльності». При цьому використовується метод дискусії з елементами методу ПРЕС. Особливістю такого заняття є те, що здобувачі освіти мають змогу по чергово проявити своє ставлення до підприємництва, а також відпрацювати навички відстоювання своєї позиції. Виступи учасників будуються за певним алгоритмом. Наприкінці відбувається обговорення і фіксація різних позицій студентів.

«Круглий стіл» дає змогу: оновити знання, здобуті на попередніх етапах професійної освіти; забезпечити високий рівень співтворчості між студентами і викладачем; раціонально використати час при встановленні й заповненні «лакун» у знаннях і вміннях майбутніх бакалаврів; активізувати їхню самостійну пізнавальну діяльність. У роботі «круглого столу», крім методистів та викладачів, можуть брати участь запрошені фахівці спортивних організацій, провідні вчені галузі.

Друга тема «Особливості підприємництва у галузі фізичної культури і спорту» розкривається під час лекцій, на практичному занятті та в ході самостійної роботи студентів. Ефективною формою проведення лекційних занять є лекція-презентація з розглядом таких

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

питань: види і форми підприємницької діяльності в галузі фізичної культури і спорту; тенденції та напрями розвитку підприємництва у галузі. Особливістю лекцій є те, що вони спрямовані на формування у студентів певних образів-зразків успішних бізнес-проектів у галузі, які могли б стати основою для власних розробок.

Таблиця 1

Структура навчальної дисципліни «Підприємництво у фізичній культурі і спорті» (витяг з робочої навчальної програми)

Назви змістовних модулів і тем	Кількість годин				
	усього	зокрема			
		лекції	практ. зан.	сем. зан.	сам. роб.
Структурний модуль 1					
Змістовий модуль 1. Сутність підприємницької діяльності					
Тема 1. Сутність підприємницької діяльності	15	2	-	2	11
Тема 2. Особливості підприємництва у галузі фізичної культури і спорту	15	4	2	-	9
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	<i>30</i>	<i>6</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>20</i>
Змістовий модуль 2. Організаційно-правові форми підприємницької діяльності					
Тема 3. Правові засади підприємництва	15	4	2	-	9
Тема 4. Організація підприємницької діяльності	15	4	2	-	9
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	<i>30</i>	<i>8</i>	<i>4</i>	<i>-</i>	<i>18</i>
Усього годин	60	14	6	2	38
Структурний модуль 2					
Змістовий модуль 3. Підприємницьке мислення					
Тема 5. Наукові уявлення щодо сутності і особливостей підприємницького мислення	15	4	2	-	9
Тема 6. Технології розвитку та оцінювання підприємницького мислення	15	4	2	-	9
<i>Разом за змістовим модулем 3</i>	<i>30</i>	<i>8</i>	<i>4</i>	<i>-</i>	<i>18</i>
Змістовий модуль 4. Основи підприємницької культури					
Тема 7. Сутність та прояви підприємницької культури	15	4	2	-	9
Тема 8. Підприємницька етика	15	2	2	2	9
<i>Разом за змістовим модулем 4</i>	<i>30</i>	<i>6</i>	<i>4</i>	<i>2</i>	<i>18</i>
Усього годин	60	14	8	2	36
Разом	120	28	14	4	74

На практичному занятті студенти знайомляться з прикладами бізнес-процесів з сайту: [worksection.com \(https://worksection.com/blog/kak-sozdat-byznes-protsess-worksection.html\)](https://worksection.com/blog/kak-sozdat-byznes-protsess-worksection.html), а також складають опис бізнес-процесів компанії, яку хотіли б можливо започаткувати після закінчення навчання. При цьому на занятті застосовується метод проблемного навчання: підготовка презентації бізнес-процесу у фізичній культурі і спорті.

Засвоєння навчального матеріалу третьої теми «Правові засади підприємництва» передбачає проведення лекцій, практичного заняття та самостійну роботу. Традиційна лекція висвітлює такі питання: Господарський кодекс України як регулятор підприємницької діяльності; суб'єкти підприємництва; особливості трудових відносин у підприємницькій діяльності. Особливістю цієї лекції є використання експрес-опитування наприкінці заняття, яке дозволяє викладачеві виявити первинний рівень засвоєння студентами матеріалу. Метою практичного заняття є створення каталогу документів з регламентування підприємницької діяльності. Виконання цього завдання відбувається у мікрогрупах по 2 студенти; при цьому вони використовують власні мобільні пристрої для пошуку інформації в інтернеті. Виконання

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

завдання продовжується і в режимі самостійної роботи, результат якої викладач оцінює у модулі «Глосарій» Moodle.

Змістовне наповнення четвертої теми «Організація підприємницької діяльності» розкривається під час лекцій, практичного заняття і самостійної роботи. На звичайній інформаційній лекції висвітлюються питання: організаційна (організація виробництва, збут, маркетинг, реклама), творча (новаторство, генерація і використання ініціативи, вміння ризикувати) і ресурсна (мобілізація капіталу, трудових, матеріальних та інформаційних ресурсів) функції підприємництва; джерела фінансування підприємницьких програм; ліцензування і патентування діяльності у галузі фізичної культури та спорту; захист інтелектуальних прав підприємців. Практичне заняття присвячено аналізу документів для ліцензування діяльності у фізкультурно-спортивній сфері. Методом організації навчального процесу є робота у мікрогрупах. Результатом роботи повинна бути тека з шаблонами документів, необхідних для ліцензування фізкультурно-спортивного бізнесу.

П'ята тема «Наукові уявлення щодо сутності і особливостей підприємницького мислення» передбачає проведення лекцій, практичного заняття і самостійну роботу студентів. Традиційна інформаційна лекція присвячена розгляду питань: мислення як психологічний феномен, визначення підприємницького мислення; погляди Ф. Найта на сутність й особливості підприємницького мислення; підприємницький ризик і його типи; способи оцінювання підприємницького ризику. Особливістю лекції може бути використання короткого IQ тесту для актуалізації уявлень студентів про психологічну сутність мислення. Практичне заняття присвячено закріпленню теоретичного матеріалу завдяки аналізу додаткових джерел. При цьому застосовується метод індивідуальної роботи з матеріалами інтернету, результатом може бути невелике есе з викладенням майбутніми фахівцями власної дефініції підприємницького мислення та наведенням прикладів, які її ілюструють.

Шоста тема «Технології розвитку підприємницького мислення» інтегрує лекції, практичне заняття і самостійну роботу. Лекція у форматі лекції-презентації проводиться за планом: системи організації мислення; дивергентне мислення; дизайн-мислення (Г. Саймон); алгоритм ТРИЗ (Г. Альтшулер); латеральне мислення (Е. Боно); шість капелюхів мислення Е. Боно. Особливістю лекції є те, що викладач коментує заздалегідь підготовлену презентацію з графічним та відеоматеріалом, що забезпечує підвищення інформативності й ефективності викладення матеріалу. Практичне заняття присвячено створенню умов, подібних до підприємницької діяльності, щодо необхідності вирішення різноманітних комбінаторних завдань. Методом для досягнення поставленої мети є ділові ігри з елементами невизначеності і необхідністю пошуку творчих рішень. Також на цьому занятті студенти отримують матеріали для самоаналізу підприємницького мислення з використанням спеціальних діагностичних методик. Аналіз проходить у режимі самостійної роботи.

Сьома тема дисципліни «Сутність та прояви підприємницької культури» розкривається у лекціях, на практичному занятті і під час самостійної роботи студентів. Лекції доцільно проводити у традиційному форматі з елементами лекції-прес-конференції за таким планом: сутність і структурні елементи підприємницької культури; особистість підприємця та його установки як основа соціальних вчинків; підприємницька освіта як процес набуття та вдосконалення компетентностей; підприємницький стиль життя; підприємницьке самовизначення; культура інновацій. Особливістю лекції є те, що в останній чверті заняття студентам пропонується поставити письмово питання стосовно різноманітних аспектів підприємницької діяльності. Викладач відповідає на ці питання в контексті змісту основного матеріалу лекції щодо підприємницької культури. Метою практичного заняття є закріплення теоретичних знань у режимі квазіпрофесійної діяльності. Як метод використовуються ділові ігри, орієнтовані на спілкування учасників.

Остання тема «Підприємницька етика» передбачає проведення лекції, практичного заняття, семінарського заняття і самостійну роботу студентів. Традиційна лекція проходить за планом: підприємницька діяльність як подолання суперечностей між особистим (конкретного підприємця), опозиційним (іншого підприємця) і соціальним (суспільства, народу, країни) буттям; моральні дилеми, механізм морального вибору; сутність відповідальності, ввічливості, чесності підприємця; норми поведінки у підприємницькій діяльності. Особливість лекції в

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

тому, що на ній наводиться велика кількість прикладів прояву підприємницької культури, що ініціює жваве обговорення теми наприкінці заняття. Метою практичного заняття є узагальнення теоретичного та практичного матеріалу дисципліни, для чого проводиться пробне тестування знань студентів з наступним обговоренням найбільш розповсюджених неправильних відповідей. Це дозволяє не тільки повторити матеріал дисципліни, а й підкріпити впевненість студентів у власній компетентності як майбутніх підприємців.

Проведення семінару доцільне у форматі «круглого столу», який дозволяє узагальнити навчальний матеріал з дисципліни з урахуванням того, що певна частина студентів вже має досвід підприємницької діяльності і може поділитися ним з одногрупниками. На семінар також можна запросити фахівця-практика для виконання ролі арбітра і коментатора підприємницького досвіду студентів. Обмін досвідом у процесі проведення «круглого столу» дає змогу підвищити статус здобувачів освіти як суб'єктів навчання, а також залучити їх до обговорення найбільш актуальних професійних питань.

Самостійна робота у межах дисципліни «Підприємництво у фізичній культурі і спорті» передбачає виконання завдань, зміст яких представлено у табл. 2.

Таблиця 2

*Зміст самостійної роботи з дисципліни «Підприємництво у фізичній культурі і спорті»
(витяг із силабусу дисципліни)*

Зміст самостійної роботи	Результат	Контрольні заходи	Год	Конс (год.)
Тема 1. Сутність підприємницької діяльності				
Самостійна робота з вивчення літературних джерел	Тези з основними думками авторів	Оцінювання викладачем у модулі «Завдання» Moodle	11	1
Тема 2. Особливості підприємництва у галузі фізичної культури і спорту				
Підготовка алгоритму підприємницької діяльності у галузі фізичної культури і спорту	Алгоритм, представлений у графічній формі	Оцінювання викладачем алгоритму у модулі «Завдання» Moodle	9	1
Тема 3. Правові засади підприємництва				
Складання каталогу документів з регламентування підприємницької діяльності. Групова робота	Глосарій документів	Оцінювання викладачем участі кожного студента у модулі «Глосарій» Moodle	9	1
Тема 4. Організація підприємницької діяльності				
Підготовка до он-лайн семінару	Участь в ZOOM семінарі зі стейкхолдерами	Оцінювання викладачем активності студентів під час семінару	9	1
Тема 5. Наукові уявлення щодо сутності і особливостей підприємницького мислення				
Підготовка до онлайн семінару	Участь в ZOOM семінарі зі стейкхолдерами	Оцінювання викладачем активності студентів під час семінару	9	1
Тема 6. Технології розвитку та оцінювання підприємницького мислення				
Самоаналіз власного підприємницького мислення за обраними методиками	Самозвіт щодо рівню власного підприємницького мислення	Оцінювання викладачем самозвіту у модулі «Завдання» Moodle	9	1

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

Тема 7. Сутність та прояви підприємницької культури				
Евристичний пошук матеріалів в інтернеті	Есе, в якому описані прояви підприємницької культури	Оцінювання викладачем есе у модулі «Завдання» Moodle	9	1
Тема 8. Підприємницька етика				
Підготовка до підсумкового тестування з дисципліни	-	Підсумкове тестування у модулі «Тест» Moodle	9	1
Разом			74	8

Також формуванню підприємницького мислення сприяє засвоєння студентами навчального матеріалу змістовного модуля «Стартапи у галузі», що є складовою дисципліни «Інноваційні технології спортивного тренування і фізичної культури» (табл. 3).

Таблиця 3

Структура змістового модулю «Стартапи у галузі» (витяг з робочої навчальної програми дисципліни «Інноваційні технології спортивного тренування та фізичної культури»)

Назви змістовних модулів і тем	Кількість годин					
	усього	зокрема				
		лекції	практ. зан.	сем. зан.	інд. зан.	са м. роб.
Змістовий модуль 1. Стартапи у галузі						
Тема 1. Сутність стартапу	15	2	2	-	-	11
Тема 2. Розроблення власного стартапу	15	2	2	-	4	7
Разом за змістовим модулем 1	30	4	4	-	4	18

Мета практичного заняття – узагальнення раніше набутих знань щодо сутності інноваційної діяльності, застосування цих знань для конструювання власного стартапу. На цьому занятті викладач характеризує методи фантазування, метод зразків, метод фокальних об'єктів, а також створення образу ідеального об'єкта. Студенти обирають один з цих методів для конструювання власної ідеї. Щоби заняття було ефективним, варто дотримуватися певних вимог: завчасно визначити об'єкт проектування, підготувати літературу або зразки реальних об'єктів; визначити суперечності, які необхідно усунути. Практичне заняття є своєрідним каталізатором творчого потенціалу студентів. Основна інноваційна діяльність здобувачів освіти здійснюється у режимі самостійної роботи.

У межах цієї теми передбачено чотири години індивідуальних занять, на яких здобувачі освіти, котрі вже працюють за спеціальністю і мають намір започаткувати підприємницькі проекти, отримують від викладача роз'яснення щодо особливостей цієї діяльності. Також на індивідуальних заняттях викладач пояснює студентам виконання самостійної роботи, яка присвячена вивченню найбільш вдалим технік розроблення і просування стартапів у галузі фізкультурно-оздоровчих послуг. Зміст самостійної роботи з модуля «Стартапи у галузі» представлений у табл. 4.

Повномасштабна реалізація авторського концептуального задуму щодо організації освітнього процесу, спрямованого на формування підприємницької культури бакалаврів фізичної культури і спорту, відбувалася в Запорізькому національному університеті (експериментальна вибірка). Контрольну групу склали студенти Класичного приватного університету (м. Запоріжжя) та Національного університету «Запорізька політехніка». Загалом у дослідженні брали участь 136 студентів.

Зміст самостійної роботи з модуля «Стартапи у галузі» (витяг з syllabusу дисципліни
«Інноваційні технології спортивного тренування та фізичної культури»)

Зміст самостійної роботи	Результат	Контрольні заходи	Год	Конс. (год.)
Тема 1. Сутність стартапу				
Сумісна робота з побудови класифікаційного дерева стартапів у галузі фізичної культури і спорту	Класифікація стартапів у модулі діяльності «Глосарій»	Оцінювання викладачем особистісного вкладу кожного студента	11	1
Тема 2. Розроблення власного стартапу				
Пошук ідеї стартапу, її описання та презентація	Описання стартапу у форматі, прийнятому на сайті startup.ua	Оцінювання викладачем стартапу через модуль «Завдання» Moodle	7	1

Одним із методів оцінювання рівня підприємницької культури студентів експериментальної і контрольної вибірок було опитування на основі авторської методики, в основу якої покладена ідея, що показниками підприємницької культури є її атрибути, сформульовані як очікувані результати освітнього процесу, що піддаються вимірюванню.

Серед особливостей опитувальника, які стали найбільш переконливими аргументами для його використання у нашій дослідницькій роботі, можна зазначити:

- ставлення респондентів до тверджень опитувальника оцінюється за шкалою Р. Лайкерта, що дозволяє зробити процес збору й обробки даних технологічним та інформативним;
- інформативність цього інструменту перевірена практикою у педагогічних дослідженнях в умовах ЗВО;
- опитувальник є стандартизованим на вибірці студентів ЗВО зі спеціальності 017 Фізична культура і спорт.

Отримані результати свідчать, що в експериментальній вибірці процес формування підприємницької культури був ефективнішим. Серед таких фактів: більша кількість студентів з високим рівнем підприємницької культури майже за всіма її компонентами в експериментальній вибірці, ніж у контрольній; статистично достовірна різниця між даними експериментальної і контрольної вибірок за більшістю компонентів; «зсув» даних від нормального розподілу праворуч в експериментальній вибірці за всіма компонентами підприємницької культури. Показники загального індексу сформованості підприємницької культури (підсумкова шкала опитувальника) після завершення експерименту в контрольній та експериментальній вибірках наведено на рис. 1.

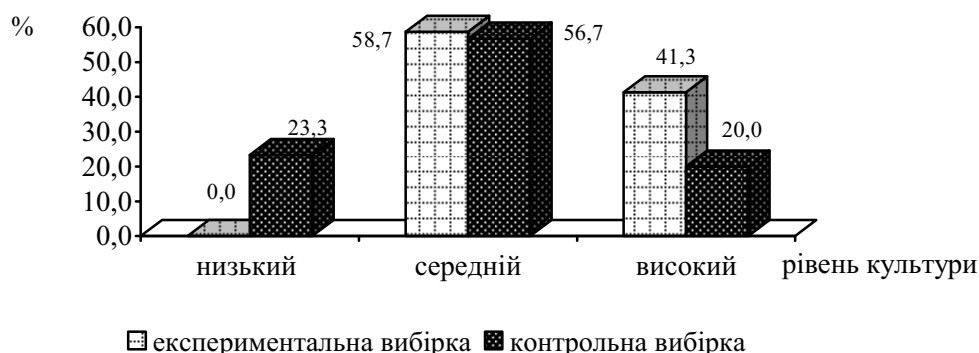

Рис. 1. Загальний показник сформованості підприємницької культури (підсумкова шкала опитувальника) у контрольній та експериментальній вибірці (%).

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Зазначимо, що результати педагогічного експерименту були отримані внаслідок введення до навчального плану підготовки бакалаврів фізичної культури і спорту трьох дисциплін і трансформації двох дисциплін. При цьому впорядкування навчального матеріалу кожної дисципліни або змістовного модуля підпорядковувалось певній меті, а саме: знайомство здобувачів вищої освіти з можливостями інформаційних систем управління проектами, сервісів для побудови ментальних карт і створення сайтів, а також прикладних комунікаційних програм для мобільних пристроїв («Інформаційні технології у фізичній культурі і спорті»); підготовка до здійснення управлінського циклу у підприємницькій діяльності («Менеджмент у фізичній культурі і спорті»); формування установки на задоволення потреб споживачів при розробці фізкультурно-оздоровчих послуг («Маркетинг фізичної культури і спорту»); формування підприємницького мислення («Підприємництво у фізичній культурі і спорті», «Інноваційні технології спортивного тренування та фізичної культури»); залучення здобувачів вищої освіти до соціальних практик підприємництва (підготовка і захист курсової роботи, проходження виробничої практики). Тому не можна вважати більш високі показники підприємницької культури студентів експериментальної вибірки результатом засвоєння навчального матеріалу лише двох дисциплін, структуру й змістове наповнення яких наведено у нашій статті.

Тим не менше вважаємо, що зазначені педагогічні умови формування підприємницького мислення (форми і методи організації навчального процесу) сприяють створенню і закріпленню у майбутніх фахівців певних образів-зразків успішних бізнес-проектів у галузі, набуттю навичок самоаналізу підприємницького мислення з використанням відповідних діагностичних методик, створюють умови для творчого спілкування викладача з аудиторією, співтворчості та емоційної взаємодії, активізують самостійну пізнавальну діяльність студентів, спонукають їх до пошукової і дослідницької діяльності.

Дисциплінами, що забезпечують формування у майбутніх бакалаврів з фізичної культури і спорту підприємницького мислення, визначено «Підприємництво у фізичній культурі і спорті» і змістовний модуль «Стартапи у галузі» дисципліни «Інноваційні технології спортивного тренування та фізичної культури». Формами і методами організації навчального процесу запропоновано: традиційні лекції, лекції-прес-конференції, лекції-презентації, «круглий стіл», ділові ігри, метод проблемного навчання, робота у малих групах, метод індивідуальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус-Сергеева С. О. Формування підприємницької культури. Reporter of the Priazovskyi State Technical University. Section: Economic sciences. 2016. Iss. 32. Vol. 1. P. 233–239.
2. Деркач В. В. Культура підприємницької діяльності. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/3496/97/>
3. Дубревський Ю. М. Формування управлінської компетентності майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту в процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2012. 237 с.
4. Зінькова І. Формування підприємницької культури особистості – актуальне замовлення соціуму. Освітній простір України. 2017. Вип. 10. С. 7–16.
5. Лукашук В. І. Особливості підприємницької діяльності у сфері спорту. Український соціум. Соціологія. 2012. № 3 (42). С. 43–52.
6. Майковська В. І. Концептуальні засади формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців в Україні. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2017. № 54–55. С. 7–17.
7. Молдаван А. Д. Підприємницька компетентність у галузі фізичної культури і спорту: зміст та сутнісні характеристики. ScienceRise: Pedagogical Education. 2020. № 1 (34). С. 36–40.

REFERENCES

1. Bilous-Sergeieva S. O. (2016). Formuvannia pidpriemnyckoi kultury. [Formation of entrepreneurial culture]. Reporter of the Priazovskyi State Technical University. Section: Economic sciences. Iss. 32. Vol. 1. R. 233–239. [in Ukrainian].
2. Derkach V. V. Kultura pidpriemnyckoi diialnosti. [Business culture]. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/3496/97/> [in Ukrainian].
3. Dubrevskij Ju. M. (2012). Formuvanna upravlinskoj kompetentnosti majbutnikh fakhivciv fizychnoho vykhovannia i sportu v procesi profesijnij podhotovky: dys. ... kand. ped. nauk [Formation of managerial

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

- competence of future specialists in physical education and sports in the process of professional training]: 13.00.04 – teoria i metodyka profesijnoi osvity. Luhansk. 237 s. [in Ukrainian].
- Zinkova I. (2017). Formuvannia pidpriemnyckoi kultury osobystosti – aktualne zamovlennia sociumu. [The formation of entrepreneurial culture of the individual - the actual order of society]. *Osvitnij prostir Ukrainy*. Vyp. 10. S. 7–16. [in Ukrainian].
  - Majkowska V. I. (2017). Konceptualni zasady formuvannia pidpriemnyckoi kompetentnosti majbutnikh fakhivciv v Ukraini. [Conceptual bases of formation of entrepreneurial competence of future specialists in Ukraine]. *Problemy inzhenerno-pedagogichnoi osvity*. № 54–55. S. 7–17. [in Ukrainian].
  - Lukashuk V. I. (2012). Osoblyvosti pidpriemnyckoi diialnosti u sferi sportu. [Features of entrepreneurial activity in the field of sports]. *Ukrainski socium. Sociologia*. № 3 (42). S. 43–52. [in Ukrainian].
  - Moldavan A. D. (2020). Pidpriemnycka kompetentnist u haluzi fizychnoi kultury i sportu: zmist ta sutnisni kharakterystyky. [Entrepreneurial competence in the field of physical culture and sports: content and essential characteristics]. *ScienceRise: Pedagogical Education*. № 1 (34). S. 36–40. [in Ukrainian].

УДК 378.147:793.3.071.2]:001.895

DOI 10.25128/2415-3605.20.2.13

ІРИНА ТКАЧЕНКО

ORCID 0000-0002-7612-1082

irisha310192@gmail.com

кандидат педагогічних наук, старший викладач
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
вул. Роменська, 87, м. Суми

ОЛЕНА ЕНСЬКА

ORCID 0000-0001-8860-3495

elena.enskaya@gmail.com

кандидат мистецтвознавства, доцент
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
вул. Роменська, 87, м. Суми

АНАТОЛІЙ МАКСИМЕНКО

ORCID 0000-0001-5339-1365

maximus1961@ukr.net

старший викладач
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
вул. Роменська, 87, м. Суми

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРАКТИКУМІ РОБОТИ З МАЙБУТНІМИ ФАХІВЦЯМИ ХОРЕОГРАФІЇ

Обґрунтовано доцільність застосування інноваційних технологій у практикумі роботи з майбутніми фахівцями хореографії у закладах вищої освіти. Встановлено цінність інноваційних технологій, що полягає в забезпеченні розкриття творчого потенціалу майбутніх фахівців хореографії, формуванні стійкої мотивації до занять, забезпеченні високого результату в освітньому процесі. На основі загальнонаукових (аналіз, систематизація, узагальнення) та конкретнонаукових (порівняльно-зіставний аналіз) методів наукового дослідження з'ясовано, що інноваційні технології вирізняються за видами діяльності. Як наслідок, у практикумі роботи з майбутніми фахівцями хореографії застосовують педагогічні, організаційні та управлінські інновації. Зазначено, що творчий пошук оригінальних, нестандартних рішень у підготовці майбутніх фахівців хореографії забезпечують педагогічні інновації, які націлені на модернізацію змісту навчання. Організаційні інновації забезпечують